

Våra många parallellsamhällen

av Bengt-Åke Wennberg

När jag i min förra blogg lyfte upp samtalen om de kriminella klanerna till diskussion var det inte för att ifrågasätta att man pratade om att det finns klaner eller om innebörder i begreppet klaner. Jag ville peka på att *hur* man pratar om något betydelsefullt kan komma att fokusera på olika aspekter av samma fråga.

Formuleringen av bakgrunden till en problematik fungerar på samma sätt som de så kallade fixeringsbilderna. Formuleringen avgör vilka delar som kommer i fokus och vilka som försvinner i periferin. Detta har bland annat noterats av America Vera-Zavala i gårdagens GP 23 september. Hon noterade att det man talade om var gängens aktiviteter och inte de aktiviteter som styrdes av de som satt bakom skrivbord och tjänade stora pengar på verksamheten.

Den fokusförskjutning som jag konstaterat är att det tidigare varit tabu att tala om parallellsamhällen – men nu har detta tabu brutits. Jag tolkar den tidigare

tystnaden som att det funnits en ovana vid, en osäkerhet inför och en okun-
nighet om, hur man skall samtala om parallellsamhällen.

De flesta debattörer vet att de samtal man är med att förstärka har en formativ
påverkan på andras agerande på ett sätt som inte alltid är önskvärt. Nyligen
stoppades exempelvis två företagare i Alingsås för att de anklagades ha sam-
röre med gängkriminalitet. Även om anklagelserna skulle vara korrekta hade
de inte stöd i lagen. Diskurserna kan således antingen göra samhället mer
dysfunktionellt – i detta fall rättsosäkert – eller mer funktionellt – i detta fall
mindre kriminellt – beroende på diskursens karaktär och realism.

Därför är det viktigt att tänka på vad man medverkar till när man stödjer den
ena eller andra samtalstråden. Detta skapar en osäkerhet. Denna osäkerhet om
vilken diskurs som bör tillämpas kan förklara den tidigare tystnaden. Jag
skrev om detta redan 2012 i en blogg [som kan laddas ner här](#).

Som jag ser det så hänger osäkerheten samman med det paradigmskifte vi
just nu upplever. Skiftet rör till och ogiltigförklarar resonemang som tidigare
kunde accepteras eftersom de inte längre är giltiga så som samhället nu ser ut.
Nu måste vi finna nya. En ingång till mer konstruktiva samtal är att använda
och utveckla begreppet diskurser. Jag har då haft stor nytta av [Lisbeth
Rydéns avhandling](#).

Sedan länge har vi vetat att diskurser har en makt. Det räcker med att tänka
på hur nazismen och kommunismen fängslade stora människoskargar genom
sina ideologier. Förutsättningarna för en sådan allomfattande indoktrinering
har brutits. Vi har fått en ökad individualisering. Denna är förutom negativa
erfarenheter av diktaturer en direkt konsekvens av en teknikutveckling, en
ökad rörlighet och en ökad global kommunikation.

De stabila större gemenskaper man tidigare kunnat räkna med och byggt
på i samtal och forskning har brutits upp. Det har istället skapats en
mångfald nya och också mer flyktiga gemenskaper som knyts samman av
individerna i de olika nätverk de medverkar i. Individer deltar därför
numera inte bara i en gemenskap utan hör hemma i många olika.

Diskurser har fortfarande makt. Men den har ändrat karaktär. Diskurser har
betydelse för individers handlande genom att individer inte bara väljer
att handla utifrån inre och yttre drivkrafter utan också efter *hur de tror
att andra kommer att agera* i de sociala kontexterna – de gemenskaper –
som de ser sig som delaktiga i.

Det som i dag ger diskurserna en extra stor makt i det individualiserade samhället är att allt som sägs i samtal i de olika gemenskaper som individen representerar också förmedlar en bild av hur de samtalande ser på sig själva och på varandra. Att bryta mot de etablerade diskurserna i "sina" gemenskaper innebär en risk att bli hotat i sin självbild, marginaliserad i viktiga gemenskaper och utesluten ur sammanhang av vikt för en själv. Detta återspeglas i de kriminella gängens extrema samverkansformer.

De olika diskurserna formulerar således ett slags partitur genom vilken de berörda personerna skapar sin självbild. De diskurser man ansluter sig till, och är beroende av, kommer att stipulera hur man behöver se på sig själv – och hur man behöver handla – för att passa in i de gemenskaper i vilken diskurserna upprätthålls.

Mångas handlande – var och en utifrån sina olika utgångspunkter – bildar sedan den samhandling som både deltagare och observatörer kan observera. Att tala om förekomsten av några få parallellsamhällen till vårt gemensamma nationella samhälle är därför nonsens. Var och en av oss lever **samtidigt** i ett stort antal parallellsamhällen som definieras av de diskurser vi ser oss nödda och tvungna att ansluta oss till för att inte riskera vår mentala hälsa och vår utkomst.

När Belinda Olsson bjuder in deltagare till sitt program om klaner i [SVT:s program "Sverige Direkt"](#) så väljer hon personer som antas vara förankrade i olika diskurser som exempelvis en polischef, en moderat, en socialdemokrat, en journalist, en advokat, en småföretagare och två boende i det utsatta område som diskuteras.

Debattens form tillåter inte de olika personerna att presentera sin egen personliga och genomtänkta syn på något specifikt sakförhållande i området. Detta skulle strida mot sekretessen. Debatten illustrerar istället, och bara på ytan, de olikheter som finns i de diskurser som är etablerade i de gemenskaper deltagarna bjudits in att företräda.

Debatten består därför av en serie monologer som uttrycker de olika diskurserna. Vad vi tittare ser i rutan är deltagarnas samhandling. Detta blir improduktivt eftersom det inte för oss tittare eller för deltagarna bidrar till att belysa situationen i det utsatta området och dess orsaker utan bara vad deltagarna ytligt "tycker".

Debatten leder alltså ingen vart. Aktiviteten präglas av motsättningar, flyktmekanismer och ineffektivitet när det gäller att erbjuda varandra och tittarna en fördjupad förståelse för det skeende som skulle behöva belysas. Därmed kan ingen inblandad som en följd av diskussionen, inklusive tittarna, bidra till att problemen mildras.

Diskursernas inkongruens och deras olika utgångspunkter blir uppenbara när de kommer i konflikt med varandra. Då uppstår ett behov av att korrigera de andra så att de "ger upp" just sin diskurs. Men detta är samtidigt samma sak som att deltagaren skulle ge upp den gemenskap diskursen representerar för denne. Därför händer detta inte.

Då diskurserna formar individernas identitet i de gemenskaper de ansluter sig till kan diskurserna inte heller utplånas genom en direkt fysisk påverkan – exempelvis belöning och bestraffning – riktade mot de personer som upprätthåller dem.

När många diskurser existerar samtidigt bildar de ett diskursivt system – som vi tvingas förhålla oss till. Lyssnar man till Belinda Olssons debatt går det att höra mångfalden av oförenligheter. Det går emellertid då också att höra att de olika diskurser som förkommer i programmet tycks ha något gemensamt. De verkar formas av en "metadiskurs" som bygger på en föreställning om **att det borde finnas** en "stark och allsmäktig överhet" som kan förmå deltagarna från de olika gemenskaperna att ansluta sig *till en enda gemensam diskurs som famnar över dem alla*. Och att de som inte ansluter sig till denna överhet är osolidariska, obekväma och oönskade.

Jag skiljer mellan två olika sådana metadiskurser – en byråkratisk diskurs och en aktörsdiskurs. I dessa två diskurser blir resonemangen om ansvar helt olika. Detta förhållande har Lisbeth Rydén uppmärksammat i sin avhandling.

I en *byråkratisk diskurs* blir individen en kugge i ett system som definieras av att det är en överhet som styr – antingen direkt eller genom instruktioner, lagar, direktiv, värdegrunder etc. Att då ta ansvar innebär att göra så som systemet föreskriver. I det jag kallar *aktörsdiskurs* utgår man istället från att var och en kan ställas till svars för sina bidrag till den *samhandling* som uppstår – alltså inte bara begränsat till om man handlat som föreskrivet utan *hur man bidragit till helheten*.

En byråkratisk diskurs tillåter inte parallellsamhällen. I spåren av en byråkratisk diskurs förväntas individerna ge upp sin frihet och självständighet och anpassa sig till de resonemang och den argumentation som förs inom ramen för den byråkratiska diskurs som definierats av överheten.

En aktörsdiskurs utgår istället från att de olika deltagarna påbjuds att formulera var sina egna analyser av situationen och argumentera för varför de var för sig självständigt tror sig bidra till ett gott utfall av samhandlingen genom att göra som de gör. Inte bara för sig själv utan för alla inblandade.

Detta underlag kan sedan ligga till grund för en gemensam analys. Varje sådan analys bidrar till att deltagarna får ökad kunskap om den samverkan de deltar i. Sådana samtal skulle regelbundet kunna föras och skulle då öka varje deltagares möjlighet att ta ställning till hur man bäst skall anpassa sina bidrag till situationen nu och i en framtid.

Referenser

Tomasello M (2011): Därför samarbetar vi. Göteborg: Diadolos.

Hane M och Wennberg B-Å (2020): Samhandling – ett begrepp som underlättar samtal om sociala skeenden? Degerfors. Samarbetsdynamik AB

<https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Diverse/Samhandling.pdf>

Rydén L (2020): Diskursiv arbetsmiljö – ett nytt perspektiv på organisatorisk arbetsmiljö. Doktorsavhandling i företagsekonomi. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan.

<http://kth.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1435848&dswid=-1499>

Toffler A och Toffler H (1997): Tredje vågens samhällsbygge. Falun: Svenska Förlaget.

Sverige Direkt – avsnitt 7:

<https://www.svtplay.se/video/27395577/sverige-mots-direkt/sverige-mots-direkt-sasong-1-17-sep-21-00?start=auto>

Wennberg B-Å (2012): Det illegala kriget mot kriminaliteten. Blogg 120213. Degerfors. Samarbetsdynamik AB.

<https://www.menvart.se/2020/09/21/527/>

Wennberg B-Å (2020): Den nya, nödvändiga och oförlösta kunskapen om människans sociala system. Blogg 200408. Degerfors. Samarbetsdynamik AB.

<https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Bloggar/Bloggar2020/Blogg2004085.pdf>